

GAZIANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Covid-19 Döneminde Sosyal Devlet Harcamaları: Millî Bir Model Önerisi

Social State Expenditures in the Covid-19 Period: A National Model Proposal

Zekayi KAYA^{a*}

^a Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Çankırı / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-2998-4675

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 30 Eylül 2023

Kabul tarihi: 26 Aralık 2023

Anahtar Kelimeler:

Sosyal devlet,
Sosyal devlet harcamaları,
Millî ekonomi,
Covid-19.
JEL Kodları: E62, H50, H53

ÖZ

2007 Küresel Krizi ve sonrasında Covid-19 döneminde devletlerin harcamalarının ve dolayısıyla ekonomide rolünün arttığı görülmüştür. Maliye politikası araçlarına ve özellikle sosyal devlet harcamalarını oluşturan harcama kalemlerine ekonomideki dengesizliklerin ve istikrarsızlıkların giderilmesinde son dönemde daha yoğun olarak başvurulmuştur. Küresel kriz döneminde ve çalışmanın kapsamını oluşturan Covid-19 döneminde talep ve arzı etkileyen olumsuzlukların aşılması için devletler sosyal devlet harcamalarını artırarak ekonomiye müdahale etmişlerdir. Sosyal devlet harcamalarının artırılması ekonomide talep yetersizliği ve arz tıkanıklığı sorunlarının çözümünde etkili olmuştur. Covid-19 dönemi ve diğer dönemlerde ekonomide yaşanan istikrarsızlık sorunları devletlerin düzenleyici ve destekleyici gücünün sürekli bir şekilde olması gerektiğini göstermektedir. Bu büyümenin ve istihdamın sürekliliği için gereklidir. Devletler sosyal devlet harcamaları vasıtasıyla ekonomide tüketici ve üreticiyi destekleyici harcamalar yapmalıdır. Bu çalışmada Covid-19 dönemini oluşturan 2020-2021 yıllarında yapılan sosyal devlet harcamaları diğer yıllar göz önünde tutularak ve Covid-19'un etkili olduğu bazı ülkeler bazında incelenmiştir. Bu dönemde sosyal devlet harcaması olarak; sosyal koruma harcamaları, işsizlik sigortası, kısa çalışma uygulamaları, ihtiyaç sahiplerine yapılan sosyal yardım harcamaları, sağlık harcamaları, evrensel temel gelir, vatandaşlık geliri (maaşı) uygulamaları gibi harcamaların değişik ülkelere uygulamaya koyulduğu görülmüştür. Çalışmada, sosyal devlet harcamaları kapsamında, her ülke için sürdürülebilir büyüme ve istihdamı sağlayacak her durumda uygulanabilir millî bir model önerisi yapılmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 30, 2023

Accepted: December 26, 2023

Key Words:

Social state,
Social state expenditures,
National economy,
Covid-19.
JEL Codes: E62, H50, H53

ABSTRACT

During the 2007 Global Crisis and the subsequent Covid-19 period, it was observed that the expenditures of states and therefore their role in the economy increased. Fiscal policy tools, and especially the expenditure items that constitute social state expenditures, have been used more intensively in recent years to eliminate imbalances and instabilities in the economy. During the global crisis and the Covid-19 period, which constitutes the scope of the study, states intervened in the economy by increasing social state expenditures in order to overcome the negativities affecting demand and supply. Increasing social state expenditures has been effective in solving the problems of insufficient demand and supply congestion in the economy. The instability problems experienced in the economy during the Covid-19 period and other periods show that the regulatory and supportive power of states must be constantly present. This is necessary for the continuity of growth and employment. States should make expenditures that support consumers and producers in the economy through social state expenditures. In this study, social state expenditures made in 2020-2021, which constitute the Covid-19 period, were examined by taking into account other years and on the basis of some countries where Covid-19 was effective. In this period, as social state expenditures; it has been observed that expenditures such as social protection expenditures, unemployment insurance, short-time working practices, social assistance expenditures for those in need, health expenditures, universal basic income, and citizenship income (salary) applications have been put into practice by different countries. In the study, a national model that can be applied in every situation that will provide sustainable growth and employment for every country has been proposed within the scope of social expenditures.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: zkaya@karatekin.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

Social state refers to the state intervening in the economy with a positive state approach that is interventionist, regulatory and entrepreneurial in order to maximize the welfare of the society by ensuring a minimum standard of living in areas such as education, health, nutrition, etc. State intervention in economic life occurs in different ways. State; as a requirement of being a social state, makes social state expenditures and intervenes in the economy when it establishes State Economic Enterprises (SOEs) by making investment expenditures in order to regulate prices and production quantities, to increase employment, to ensure growth and development of underdeveloped regions and therefore to improve income distribution, and also when it makes social aid expenditures in addition to these expenditures in order to fight against poverty. We can list the aims of the social state intervention in the economy through social state expenditures as follows: to eliminate the failures and inadequacies of the market economy; while ensuring economic growth and development, ensuring justice in income distribution and combating poverty simultaneously; to protect the impoverished, the weak, the needy, and children in need of care by reorganizing the income distribution using public revenues and public expenditures; by using fiscal policy to regulate economic and social life, it aims to eliminate unemployment, ensure full employment and provide the necessary conditions for people to get a job. Policies to be implemented by the social state and expenditures to be made includes expenditures in a wide range of areas such as; social protection expenditures, social service expenditures, social aid expenditures for those in need, education, health and housing expenditures. During the Covid-19 epidemic, states intervened in social and economic life in order to prevent instabilities that may arise by using various policy tools under the responsibility of being a social state.

Countries around the world have taken different types of measures against the negative effects of the Covid-19 virus, which negatively affected the countries of the world socially and economically in 2020 and 2021. These measures consist of health-related restrictions to prevent the spread of Covid-19 and economic measures to reduce or eliminate the negative effects of job and income losses caused by these restrictions. Covid-19 is different from other crises in that it is a crisis in which the demand problem due to the decrease in consumption expenditures and the decrease in investment expenditures resulting from the pessimistic expectations of companies, as well as the supply problem caused by the decrease in production. Therefore, states had to take precautions through social state expenditures against the unemployment problem that emerged with the contraction in economies. In order to overcome the negativities affecting demand and supply during the Covid-19 period, states intervened in the economy by increasing social state expenditures. Increasing social state expenditures has been effective in solving the problems of insufficient demand and supply congestion in the economy. The instability problems experienced in the economy during the Covid-19 period and other periods show that the regulatory and supportive power of states must be constantly present. This is necessary for the continuity of growth and employment. States should make expenditures that support consumers and producers in the economy through social state expenditures.

Neoliberal policies that caused erosion in the understanding of the social state in the pre-Covid-19 period, especially before the 2007-2009 Global Financial Crisis, has begun to be questioned again because it cannot ensure a fair distribution of income, causes poverty to increase, and leaves the responsibility of protecting disadvantaged people to the conscience of the market. The increase in social state expenditures, which started with the 2007-2009 Global Financial Crisis, continued to increase during the Covid-19 period and led to the understanding of the importance of the state in the economy. In response to the recession and financial collapse that may arise after the Covid-19 epidemic, states have changed their social policies by further increasing their expenditures on health services, production and employment, and social assistance expenditures for disadvantaged segments. Disadvantaged segments include young, old, disabled, women, poor and immigrants, minorities and people who are negatively affected by the Covid-19 epidemic, especially children who cannot benefit from the economic and social opportunities provided by the country sufficiently or at all. States have focused on expenditures for financing health services and for providing income support for those economically affected by the epidemic.

As a requirement of being a social state, countries spend for different purposes, which we can describe as social state expenditures, not only in normal times, but also in periods when the economy is in crisis and during long-lasting epidemics such as Covid-19.

In this study, it is aimed to evaluate the social expenditures of states such as unemployment insurance, short-time working practices, and health expenditures implemented during the Covid-19 Pandemic period, and to present a model for discussion that can be applied in every situation and will provide sustainable growth and employment for every country within the scope of social state expenditures. Social state expenditures made in 2020-2021, which constitute the Covid-19 period, were examined with a descriptive narrative method, taking into account other years and on the basis of some countries where Covid-19 was effective. In this period, it has been observed that expenditures such as social protection expenditures, unemployment insurance, short-time working practices, social aid expenditures for the needy, health expenditures, universal basic income, citizenship income (salary) practices have been put into practice by different countries as social state expenditures. In order to ensure continuity of growth and employment, social state expenditures must be made continuously and in a way that does not disrupt the stability of the economy. In this regard, social state expenditures to be made through Social State Projects included in the implementation of Baş (2005)'s National Economy Model have been proposed as a national model. In the study, the differences of this proposal from other theory and applications are stated.

Giriş

2019 yılının sonunda Çin'den dünyaya yayılan Covid-19 virüsü dünya ülkelerini sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz yönde etkilemiştir. Ülkeler Covid-19'un oluşturduğu olumsuz etkilere karşı değişik türde önlemler almıştır. Bu önlemlerden bazıları sağlık ile ilgili idari kısıtlamalardan oluşurken bazıları da hem Covid-19'un doğrudan yol açtığı hem de kısıtlamalardan dolayı oluşan iş ve gelir kayıplarının olumsuz etkilerini azaltmaya ya da gidermeye yönelik olmuştur. Bütün bu önlemler, işverenlerin işyerlerini kapatmalarına, işgücünün de işini kaybetmesine veya çalışma sürelerinin kısaltılmasına neden olan bu sürecin olumsuz etkilerinin tamamen giderilmesinde yeterli olmamıştır.

Diğer taraftan Covid-19, dünya çapında birçok sektörü etkileyen ve uzun süren üretimdeki düşmelere bağlı bir olumsuz arz şoku olmasının yanında firmaların kötümser beklentilerinden kaynaklanan yatırım harcamalarındaki düşüş ve tüketim harcamalarındaki azalmaya bağlı talep şokunun birlikte gerçekleştiği bir kriz olması nedeniyle diğer krizlerden farklıdır. Bundan dolayı da ekonomilerdeki küçülmeye birlikte işsizliğin artışının oluşturacağı istikrarsızlık büyük ve uzun süreli olması beklenmektedir (Sarıkaya ve Çeviş, 2020, s. 18).

Covid-19 öncesi dönemde özellikle de 2007-2009 Küresel Finansal Krizi öncesinde sosyal devlet anlayışında aşınmaya neden olan neoliberal politikalar; gelirin adil dağılımını sağlayamaması, yoksulluğun artmasına neden olması ve dezavantajlı kişileri koruma sorumluluğunun piyasanın vicdanına bırakmasından dolayı yeniden sorgulanmaya başlanmıştır. Covid-19 salgını sonrası dönemde ortaya çıkabilecek durgunluk ve finansal çöküş durumuna karşı devletler sağlık hizmetleri, üretim ve istihdama yönelik harcamalarını ve dezavantajlı kesimlere yönelik sosyal yardım harcamalarını daha fazla artırarak sosyal politikalarını değiştirmişlerdir. Dezavantajlı kesimleri ise ülkenin sağladığı ekonomik ve sosyal imkânlardan yeterince ya da hiç yararlanamayan çocuklar başta olmak üzere genç, yaşlı, engelli, kadın, yoksul ve göçmen, azınlıklar ve Covid-19 salgınından olumsuz etkilenen kişiler oluşturmuştur. Devletler, harcamalar içinde sağlık hizmetlerinin finansmanına ve salgının ekonomik olarak etkilediği kesimler için gelir desteği sağlamaya yönelik harcamalarına ağırlık vermişlerdir (Yavuz ve Es, 2021, ss. 109-114; Çimen, 2021, s. 20).

Sosyal devlet olmanın gereği olarak ülkeler Covid-19 döneminde harcamalarını artırmışlardır. Sadece normal zamanlarda değil aynı zamanda afet ve uzun süren bu tür salgın dönemlerinde sosyal devlet olarak ülkeler değişik amaçlarla harcama yapmaktadırlar. Sosyal devlet harcamaları diye niteleyebileceğimiz bu harcamalar çalışmanın ilerleyen kısımlarında da işleneceği gibi sadece sosyal yardım harcamalarını içermemektedir.

Bu çalışmada, devletlerin Covid-19 Pandemi döneminde uyguladığı işsizlik sigortası, kısa çalışma uygulamaları, sağlık harcamaları gibi sosyal harcamaları değerlendirilmektedir. Pandemi öncesi ve pandemi sürecindeki rakamlar yorumlanmak suretiyle, ülkelerin söz konusu harcamalarının etkileri ortaya konmakta ve ülkeler arası karşılaştırma yapma olanağı elde edilmektedir. Büyümenin ve istihdamın sürekliliği açısından sosyal devlet harcamalarının sürekli ve ekonomide istikrarı bozmayacak şekilde yapılması gereklidir. Bu konuda Baş (2005)'ın Millî Ekonomi Modeli'nin uygulamasında yer alan Sosyal Devlet Projeleri aracılığıyla yapılacak sosyal devlet harcamaları millî bir model olarak önerilmiştir. Çalışmada bu önerinin diğer teori ve uygulamalardan farkları belirtilmiştir.

Sosyal Devlet ve Sosyal Devlet Harcamaları

Sosyal devlet, eğitim, sağlık, beslenme vb. gibi alanlarda asgari bir yaşam standardını sağlayan devlet olarak bilinmektedir (Yavuz ve Es, 2021, s. 106). Sosyal devlet, toplumun refahını maksimize etmek amacıyla müdahaleci, düzenleyici, girişimci nitelikte pozitif bir

devlet anlayışıyla devletin ekonomiye müdahalelerde bulunmasını ifade eder. Sosyal devlet niteliğine sahip olan ülkeler değişik amaçlarla harcamalar yaparlar. Sosyal devlet harcamaları vasıtasıyla sosyal devletin ekonomiye müdahalesinin amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz: piyasa ekonomisinin başarısızlıklarını ve yetersizliklerini gidermek; ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlarken aynı zamanda gelir dağılımında adaleti sağlamak, yoksullukla mücadele etmek; kamu gelirleri ve kamu harcamalarını kullanarak gelir dağılımını yeniden düzenlemek suretiyle yoksul düşen kişileri, güçsüzleri, düşkünleri, bakıma muhtaç çocukları korumak; ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemek amacıyla maliye politikasını kullanarak işsizliği ortadan kaldırıp tam istihdamı sağlamak ve istihdamın oluşması için gerekli şartları sağlamaktır (Çimen, 2021, s. 18).

Devletin ekonomik hayata müdahalesi değişik şekillerde gerçekleşmektedir. Devlet; fiyat ve üretim miktarını düzenlemek, istihdamı artırmak, büyümeyi ve geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak ve dolayısıyla gelir dağılımını düzeltmek amacıyla yatırım harcamaları yaparak Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) kurduğunda da yoksullukla mücadele amacıyla bu harcamalarına ilave olarak sosyal yardım harcamaları yaptığında da sosyal devlet olmanın gereği olarak sosyal devlet harcamaları yapmış ve ekonomiye müdahale etmiş olmaktadır.

Sosyal devletin uygulayacağı politikalar ve yapacağı harcamalar; sosyal koruma harcamaları, sosyal hizmet harcamaları, ihtiyaç sahiplerine yapılan sosyal yardım harcamaları, eğitim, sağlık, konut harcamaları gibi çok geniş bir alandaki harcamaları içermektedir. Devletler, Covid-19 salgını döneminde sosyal devlet olmanın sorumluluğunda çeşitli politika araçlarını kullanarak ortaya çıkabilecek istikrarsızlıkların önlenmesi amacıyla sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmişlerdir (Çimen, 2021, s. 17).

Tablo 1: GSYİH'nin Yüzdesi Olarak Kamu Sosyal Harcamaları, 2018 -2022

	2018	2019	2020	2021	2022
Fransa	30.989	30.739	34.876	32.661	31.633
Almanya	25.296	25.590	27.938	27.639	26.722
İtalya	27.516	27.732	32.628	30.732	30.059
Portekiz	22.457	22.341	25.113	24.798	24.639
İspanya	24.034	24.647	31.184	29.538	28.086
İsviçre	15.969	16.145	19.315	18.030	17.038
Türkiye	11.767	12.429	12.900	11.300 (1)	
Birleşik Krallık	19.724	19.513	22.488	22.100	
ABD	18.235	18.262	23.942	22.700	

(1) Gerçekleşme tahmini

Kaynak: <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm> (Erişim Tarihi: 19.08.2023)

Türkiye'nin 2020 ve 2021 verilerinin hesaplanması için kullanılan kaynak: <https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Kamu-Kesimi-Sosyal-Harcama-%C4%B0statistikleri.pdf>

Yukarıdaki tabloda gelişmiş ülkelerin GSYİH'lerinin Türkiye'ye göre çok daha yüksek oranda bir kısmını kamu sosyal harcamaları için kullandığı gözlenmektedir. Bunun yanında

Türkiye dışındaki ülkelerde 2020 ve 2021 yıllarında harcamalarda Covid-19 döneminde kayda değer bir artışın olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise 2020 yılında artışın daha sınırlı kaldığı 2021 yılında düşüşün beklendiği kaydedilmektedir.

Covid-19 Döneminde Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamaları

Sosyal koruma kavramı, uluslararası kuruluşlar tarafından artan ekonomik krizler ve yoksunluklara karşı sosyal politika uygulamaları olarak tanımlanmaktadır. Sosyal koruma, insan onuruna saygı, sosyal adalet ve sosyal dayanışma değerleri kapsamında gelirden yoksun kalma durumlarının önlenmesi ve insan onuruna yaraşır yaşam koşullarının sağlanması amacıyla oluşan gelir ve hizmetlerden oluşan bir insan hakkıdır. Yaşam şartlarının kötüleşmesi ve temel gereksinimlerin karşılanmasının yetersizliğinden kaynaklanan düşük yaşam koşullarına karşı koruma sağlamak için kamusal ve toplumsal önlemler vasıtasıyla birey, aile ve topluma yönelik yardımlar da sosyal koruma kapsamında yer almaktadır (Alsancak ve Balcı, 2021, s. 115).

Pandemi sürecine kadar G-7 ülkeleri ve Türkiye’nin yapmış oldukları sosyal yardımlar aşağıda tablo ve grafik hâlinde Dünya Bankası’nın verilerinden derlenmiştir. Sosyal katkılar başlığı altında, çalışanlar, işverenler ve serbest meslek sahipleri tarafından yapılan sosyal güvenlik katkıları ile kaynağı belirlenemeyen diğer katkıları içeren bu veriler, hükümetler tarafından işletilen sosyal sigorta programlarına yapılan fiili veya tahakkuk eden katkıları da içerir. G-7 ülkelerinden Japonya’nın veri tabanında bilgilerinin olmaması sebebiyle 6 ülke ile Türkiye’nin 2008’den sonraki verileri mevcuttur.

Tablo 2: Pandemi öncesi Sosyal Yardımlar (Milyar Yerel Para Birimi)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Fransa	350.946	358.438	372.629	383.4853	395.139	404.959
Kanada	64.667	64.969	67.728	72.389	76.823	79.628
İtalya	211.018	212.491	215.119	214.637	214.144	213.216
ABD	950.663	970.903	903.206	937.959	1091.78	1140.055
İngiltere	116.095	119.432	123.587	126.411	129.375	133.103
Almanya	392.099	402.316	417.942	429.995	440.49	456.875
Türkiye	78.86701	85.60714	95.46275	109.1982	129.4201	151.129

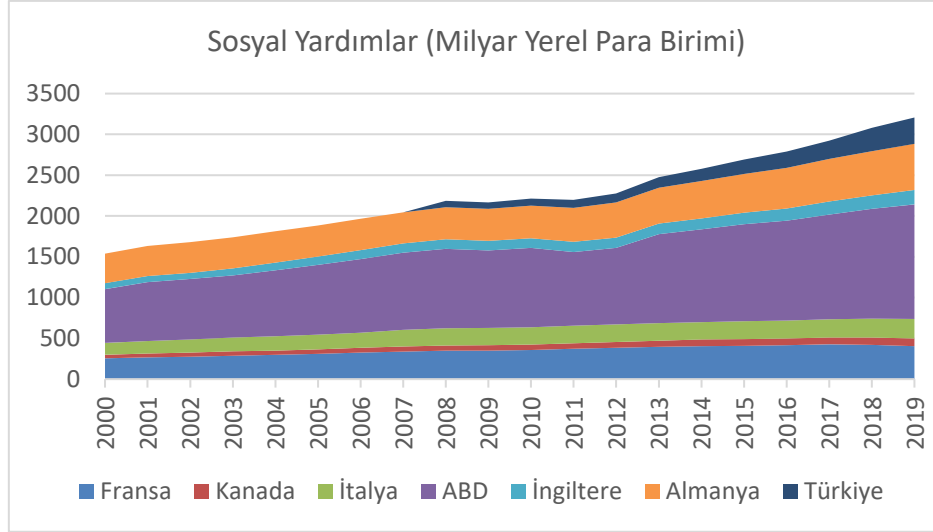
Kaynak: Dünya Bankası, (Erişim tarihi: 15.09.2021)

Tablo 2 (Devamı): Pandemi öncesi Sosyal Yardımlar (Milyar Yerel Para Birimi)

	2015	2016	2017	2018	2019
Fransa	409.112	414.467	426.406	421.069	404.503
Kanada	82.853	84.187	84.29	88.005	93.607
İtalya	217.893	219.494	224.365	233.243	240.721
ABD	1190.781	1224.603	1283.672	1344.612	1402.228
İngiltere	140.074	149.053	158.164	163.624	177.392

Almanya	475.201	497.421	521.708	543.905	567.386
Türkiye	177.7262	201.3975	225.1369	284.3458	321.1695

Kaynak: Dünya Bankası, (Erişim tarihi: 15.09.2021)

Grafik 1: Pandemi öncesi Sosyal Yardımlar (Milyar Yerel Para Birimi)

Kaynak: Dünya Bankası, (Erişim tarihi: 15.09.2021).

Dünya bankası verilerine göre Türkiye, sosyal sigorta programları kapsamında, yaşlılık katkı paylı emekli maaşları (hayatta kalanlar ve maluliyet dahil) ve sosyal güvenlik ve sağlık sigortası yardımları (mesleki yaralanma yardımları, ücretli hastalık izni, analık ve diğer sosyal sigortalar dahil) sağlayan programlara destekler veriyordu. 2019 yılı verilerine göre Türkiye nüfusunun %37.82'sine söz konusu destekleri ulaştırmıştı. Ancak bu rakam nakit transferlerine ve son çare programlarına, primsiz sosyal emekliliğe, diğer nakit transfer programlarına (çocuk, aile ve yetim ödenekleri, doğum ve ölüm ödenekleri, sakatlık ödenekleri ve diğer ödeneklere) geldiğinde %15.53'e düşmektedir. Burada nakit transferleri, aynı gıda transferleri (gıda ve gıda kuponları, erzak, ek beslenme ve acil gıda dağıtımı), okul beslenmesi, diğer sosyal yardım programları (konut ödenekleri, burslar, ücret muafiyetleri, sağlık sübvansiyonları ve diğer sosyal yardımlar) ve bayındırlık işleri programlarını kapsamaktadır. Rusya'nın sosyal programlara katkısı 2017'de nüfusunun %56.38'i, Romanya'nın 2016'da %43.44'ü, Polonya'nın 2015'de %43.92'si bu desteklerden faydalanıyordu. Nakit transferleri kapsamında Rusya nüfusunun 2017'de %65.83'üne bu yardımlardan sağlarken, Romanya 2016'da %58.58'ine, Polonya'nın 2015'de %31.35'ine, Ukrayna'nın ise %34.74'üne 2016'da bu destekleri sağlayabiliyordu (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 3: Pandemi Öncesi Ülkelerin Gelirlerinden Sosyal Katkıları Ayırdıkları Pay

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Fransa	43.75	41.88	42.50	42.26	41.99	42.27	42.02	42.07	41.63	40.26	38.37
Kanada	23.24	23.02	22.49	23.22	23.75	23.45	23.26	23.20	21.81	21.20	21.51
İtalya	33.93	33.85	33.83	32.95	32.79	32.61	32.59	31.97	32.19	32.94	33.01
ABD	41.88	39.30	34.80	34.44	34.46	34.33	34.23	35.02	33.69	37.30	37.47

İngiltere	22.44	21.68	21.43	21.17	20.77	20.90	21.19	21.39	21.53	21.57	22.62
Almanya	55.28	55.54	54.31	54.41	54.44	54.35	54.68	55.32	55.49	55.42	55.63
Türkiye	24.75	23.24	22.15	22.36	22.93	24.09	24.71	24.66	24.29	24.61	24.06

Kaynak: Dünya Bankası, Erişim tarihi: 15.09.2021

Salgının olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla ülkeler yardım programlarının düzeyinin artırılması, kapsamının genişletilmesi, yardımlara erişimin kolaylaştırılması, yardım hizmetlerinin iyileştirilmesi ve hak kazanma şartlarının esnetilmesini hedefleyen sosyal koruma politika tedbirlerini uygulamaya koymuşlardır.

Tablo 4: Pandeminin Başında Ülkeler Tarafından Açıklanan Ekonomik Tedbir Paketleri

Ülkeler	Mali Tedbir Büyüklüğü	GSYİH (%)	Konusu
ABD	2 trilyon dolar	10	Alınan tedbirler için
Almanya	756 milyar avro	18	Köklü kurumları korumak ve sosyal yardımlar için
İngiltere	350 bin GBP	11,8	Alınan tedbirler için
Kanada	107 bin Kanada doları	6,2	Alınan tedbirler için
Çek Cum.	100 bin CZK	1,8	Alınan tedbirler için
İtalya	400 milyar avro	15	İç piyasa ve ihracata yönelik destekler
Rusya	1.4 tn RUB	1,8	Alınan tedbirler için
Türkiye	100 milyar Lira	185	Artan krediler, daha düşük vergiler, ertelenmiş ödemeler
İspanya	200 milyar avro	20	Kamu ve özel sektöre destek
Japonya	1 trilyon dolar	20	Kamu ve özel sektöre destek

Kaynak: Duran ve Acar, 2020: 63.

ILO'nun 2020 yılı Sosyal Koruma İzleme Sistemine göre ülkelerin salgına karşı aldığı tedbirleri; sağlık hizmetlerine erişim, işsizlik koruması, hastalık yardımları, aile izni ve bakımı politikaları, yaşlılık, dul-yetim ve engellilik yardımları, işletmeler için sosyal güvenlik primleri ve vergi ödemelerinin geçici olarak değiştirilmesi, sosyal yardım, nakit transferi kapsamında ele aldıkları görülmektedir (Alsancak ve Balcı, 2021, s. 116). Bu bağlamda, sosyal koruma harcamalarını; sağlık için yapılan harcamalar, üreticiyi ve istihdamı korumaya yönelik harcamalar, ailevi yükümlülükler kapsamında çocuklar için yapılan harcamalar, karşılıksız ya da karşılıklı sosyal yardımlar şeklinde sınıflandırabiliriz (Aslan, 2020, s. 273).

ILO verileri ışığında nüfus grubuna göre etkili sosyal koruma programlarının kapsamı, 2020 veya mevcut en son yıla göre küresel ve bölgesel bazda aşağıdaki tabloya yansımıştır.

Tablo 5: Pandemi Sırasında Uygulanan Sosyal Koruma Kapsamı (Nüfus Grubunun Yüzde Oranına Göre)

	Dünya	Afrika Ülkeleri	Amerika Ülkeleri	Arap Ülkeleri	Asya ve Pasifik Ülkeleri	Avrupa ve Merkezi Asya Ülkeleri
En az bir sosyal koruma yardımı kapsamındaki nüfus	46.9	17.4	64.3	40.0	44.1	83.9
Çocuklar	26.4	12.6	57.4	15.4	18.0	82.3
Yeni doğan bebekler	44.9	14.9	51.9	12.2	45.9	83.6
Ağır engelli kişiler	33.5	9.3	71.8	7.2	21.6	86.0
İş kazası durumunda işçiler	35.4	18.4	57.4	63.5	24.8	75.5
İşsizler	18.6	5.3	16.4	8.7	14.0	51.3
Yaşlı kişiler	77.5	27.1	88.1	24.0	73.5	96.7
Sosyal yardım kapsamındaki hassas kişiler	28.9	9.3	36.7	32.2	25.3	64.4

Kaynak: ILO, 2020:20

Sağlık İçin Yapılan Harcamalar

Covid-19 döneminde sosyal devlet harcamaları içerisinde önemli bir yere sahip olan sosyal koruma harcamalarından sağlık için yapılan harcamalarda bir artış olmuştur. Salgın bir hastalığa karşı alınan tedbirlerin artması ve nüfusun giderek daha büyük bir bölümünü kapsamıyla harcamalar artmıştır.

Covid-19 salgınıyla birlikte küreselleşmenin değişime uğrattığı devletin rolü yeniden sorgulanmaya başlanmıştır. Gelişmiş ülkelerin çoğunda sağlık sisteminin yetersiz kalması, bazı ülkelerde çökmesi, özel sağlık hizmetlerinden yararlanamayanların ciddi sıkıntılar yaşaması kamunun sağlık alanında bulunmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Cengiz ve Manga, 2020, s. 817).

Covid-19 döneminin başlarında G7 ülkeleri maliye bakanları ve merkez bankaları 3 Mart 2020'de yayınladıkları deklarasyonda ekonomik büyümenin sürdürülmesi için alınacak tedbirlerden ilkinin Covid'le mücadelede sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi amacıyla yapılacak harcamalar olacağı belirtilmiştir. Bu anlamda ABD, 18 Mart 2020 de Müdahale Yasası ile ücretli hastalık izni ve ücretsiz Covid-19 testi sağlayan yasayı uygulamaya koymuştur. Almanya da sağlık ekipmanı, hastane kapasitesi ve aşı geliştirmeye yönelik Ar-Ge için önemli harcamalar yapmıştır (Eroğlu, 2020, ss. 225-227).

Tablo 6: GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Sağlık Harcamaları ve Finansmanı

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Fransa	11,4	11,5	11,4	11,2	11,1	12,1	12,3	11,9
Almanya	11,2	11,2	11,3	11,5	11,7	12,7	12,9	12,7
İtalya	8,9	8,7	8,7	8,7	8,7	9,6	9,4	9,0

Portekiz	9,3	9,4	9,3	9,4	9,5	10,5	11,1	10,6
İspanya	9,1	8,9	8,9	9,0	9,1	10,7	10,7	10,5
İsviçre	10,8	11,0	11,0	10,8	11,1	11,7	11,8	11,3
Türkiye	4,1	4,3	4,2	4,1	4,4	4,6	4,6	4,3
Birleşik Krallık	9,8	9,7	9,6	9,7	10,0	12,2	12,4	11,3
ABD	16,5	16,8	16,8	16,6	16,7	18,8	17,4	16,6
Brezilya	8,9	9,2	9,5	9,5	9,6	10,1
Çin	5,0	5,0	5,0	5,1	5,4	5,7
Hindistan	3,6	3,5	2,9	2,9	2,9	3,0

Kaynak: <https://stats.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 19.08.2023)

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi sağlık harcamalarına Türkiye GSYH'nın %4'ünü ayırırken, Fransa, ABD ve Almanya %10'un üzerinde pay ayırarak en çok sağlık harcaması yapan ülkeler olmuşlardır. Tabloda Covid 19 dönemini kapsayan 2020 ve 2021 yıllarında sağlık harcamalarında belirgin bir artışın olduğu görülmektedir.

Üreticiyi ve İstihdamı Korumaya Yönelik Harcamalar

Covid-19 döneminde işlerini kaybedenlere ve firmalara yönelik transfer harcamaları devletin en çok başvurduğu harcama türü olmuştur. Devletler salgının olumsuz etkilerini azaltmak ve ekonomiyi canlandırmak amacıyla çeşitli teşvik ve kredi kolaylığı gibi uygulamalara başvurmuşlardır (Cengiz ve Manga, 2020, s. 817). Sosyal güvenlik primlerinden özellikle işverenin payına düşen kısmın ödenmesinin faizsiz-düşük faizli ve cezasız şekilde ertelenmesi, prim oranlarının düşürülmesi ve doğrudan ücret desteği politikaları bunlar arasındadır. Ayrıca işsizlik ödeneğinden faydalanmada asgari prim ödeme gün sayısı düşürülmesi gibi başvuru şartlarının kolaylaştırılması ve işsizlik sigortasının kapsamının işçilerden kendi hesabına çalışanlara doğru genişletilmesi ile ilgili önlemler de uygulanmıştır (Aslan, 2020, ss. 276-279).

Covid-19'un istihdam ve firmalar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik bir başka uygulama kısa çalışma ödeneği olmuştur. İşverenlerin işyerini feshetmeden önce son çare olarak başvurduğu kısa çalışma ödeneği, günlük brüt kazancın %60'ının üç aydan fazla olmamak şartıyla sigortalılara çalışmadıkları dönem için İşsizlik Sigortası Fonu'ndan ödendiği finansal bir destek programıdır (Çimen, 2021, s. 30).

ABD, istihdamı korumak amacıyla 27 Mart 2020'de Covid-19'dan doğrudan ya da dolaylı etkilenenlere destekleri içeren 6201 sayılı yasa (CARES) ile 2.3 trilyon dolar tutarında "Koronavirüs Yardım, Yardım ve Ekonomi Güvenlik Yasası'nı (CARES Yasası)" yürürlüğe koymuştur. Yasa ile geliri 75.000 doların altında olan yetişkinlere veya 150.000 dolardan az çiftlere 1200 dolar verilmesi kararlaştırılmıştır (Eroğlu, 2020, s. 227). Yasa kapsamında eyaletlere işsizlik sigortasında kullanılmak üzere 1 milyar dolarlık acil yardım gönderilmiştir. CARES Yasası ile işsizlik ödeneğinin bağlanması 13 haftalık ek süre verilerek kolaylaştırılmaktadır. Yasa ile kendi hesabına çalışanlar da sosyal güvenlik ağına dâhil edilerek 4 aya kadar kendi hesabına gelir elde edenlere işsizlik sigortasından alacakları 600 dolara ek

olarak 2020 yılı sonuna kadar haftalık 800-900 dolar devlet yardımı sağlanması kararlaştırılmıştır (Aslan, 2020, s. 276). ABD'nin CARES yasası ile uygulamaya koyduğu yardım paketinin içeriğini; hane halklarının %90'ına nakit ödeme, gıda yardımı, genişletilmiş işsizlik yardımları, sıkıntılı sektörlerdeki firmalara destek, vergi ertelemeleri ve KOBİ'ler için maaş koruması önlemleri oluşturmaktadır (Durmuş ve Şahin, 2020, s. 933).

Covid-19'la mücadelede Almanya ve İspanya'nın aldığı ekonomik tedbirler ABD ile birlikte ön sıralarda yer almaktadır. Almanya, işverenlerin ve çalışanların gelirlerini korumak amacıyla kısa vadeli işe daha fazla erişim sübvansiyonu, düşük gelirliler ve serbest meslek sahipleri için temel gelir desteğine daha kolay erişim, Covid-19 salgınından olumsuz etkilenen küçük işletme sahiplerine ve serbest meslek sahiplerine 50 milyar Avro hibenin yanında faizsiz vergi ertelemeleri, yeni işe başlayanlar için 2 milyar Avro risk sermayesi fonu gibi en büyük bütçeyi oluşturan ülkelerin başında gelmiştir. İspanya'nın uygulamaya koyduğu 39 milyar Avroluk ekonomik tedbirlerin büyük kısmı düşük gelir gruplarına, işsizlere ve istihdam piyasalarına yönelik olmuştur (Eroğlu, 2020, s. 227). Japonya, salgının başından itibaren üretimi ve istihdamı korumaya yönelik salgından etkilenen hane halkı ve firmalara transferler, vergi ödemelerinin ertelenmesi, sosyal güvenlik katkılarını içeren teşvik paketini uygularken İngiltere, işten çıkarılan işçilerin ücretlerinin %80'inin ödenmesi gibi destekleri içeren teşvik paketini uygulamıştır. Çin ise ülke genelinde sübvansiyonlar ve vergi indirimleri sağlamıştır (Durmuş ve Şahin, 2020, s. 934).

Pandemi öncesi Dünya Bankası verilerine bakıldığında 2019'da Türkiye'nin nüfusunun %1,45'ine işsizlik yardımlarından ve aktif işgücü piyasası programlarından yararlanmaktadır. Bu programlarının kapsamı, işgücü piyasası nedenlerinden dolayı işsizlik tazminatı, kıdem tazminatı ve erken emekliliğe katılan nüfusun yüzdesini, işgücü piyasası hizmetleri (aracılık), eğitim (mesleki, yaşam becerileri ve eğitim için nakit), iş rotasyonu ve iş paylaşımı, istihdam teşvikleri ve ücret sübvansiyonları, destekli istihdam ve rehabilitasyon ve engelliler için istihdam önlemlerini içermektedir. Aynı oran Rusya'da 2017'de nüfusunun %2,56'sına, Romanya'da 2016'da nüfusunun %0,96'sına, Polonya'da 2015'de nüfusunun %1,79'una, Ukrayna'da ise 2016'da nüfusunun %4,074'üne tekabül etmektedir (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 7: GSYİH'nin Yüzdesi Olarak İş Piyasaları İçin Kamu Harcamaları

	2016	2017	2018	2019	2020
Fransa	3.020	2.870	2.670	2.580	3.970
Almanya	1.450	1.410	1.380	1.310	1.930
İtalya	-	-	1.560	1.560	2.920
Portekiz	1.750	1.500	1.360	1.250	2.110
İspanya	2.300	2.210	2.160	2.220	4.540
İsviçre	1.260	1.230	1.120	1.090	2.790
ABD	0.260	0.240	0.250	3.430	2.340
Türkiye (1)	0.31	0.28	0.28	0.36	0.88

Kaynak: <https://data.oecd.org/social-exp/public-spending-on-labour-markets.htm> (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

Türkiye'nin verilerinin hesaplanması için kullanılan kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2021-45744> (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

Tablodan 2019 yılında başlayan Covid-19 pandemisinin etkisinin 2020 yılında görüldüğü ve 2020 yılında istihdamı korumaya yönelik kamu harcamalarının arttığı görülmektedir.

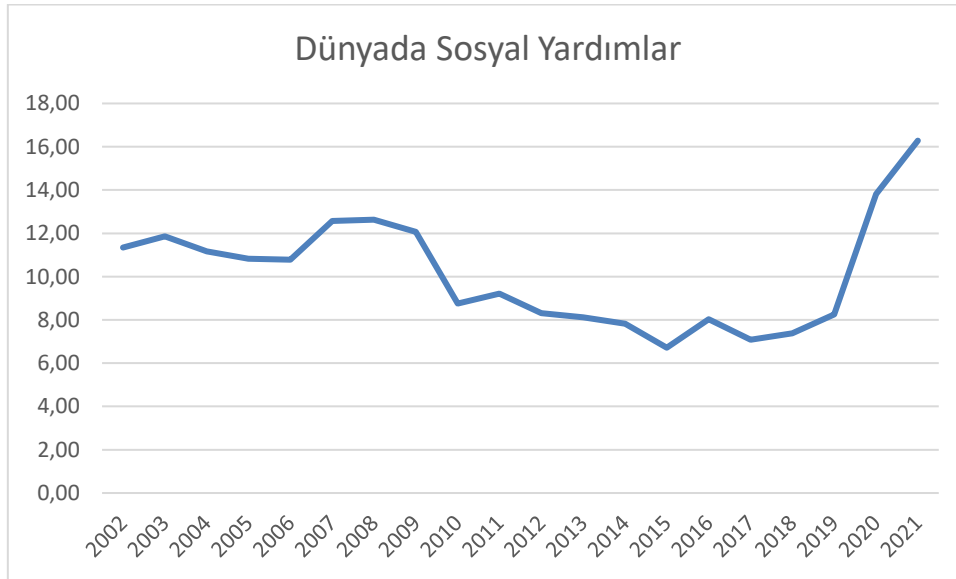
Ailevi Yükümlülükler Kapsamında Çocuklar İçin Yapılan Harcamalar

Covid-19 sürecinde bazı ülkeler aileleri sosyal koruma tedbirleri kapsamında çocuk bakım hizmet harcamaları başta olmak üzere şartlı ve şartsız şekilde nakdi yardımlarla desteklemiştir. Bu amaç için yapılan harcamalar oldukça yüksek düzeydedir (Aslan, 2020, s. 282). ABD’de CARES Yasası ile 17 yaşın altında olan her çocuğa 500 dolar verilmesi kararlaştırılmıştır. Almanya da ise işsizlik sigortasının süresi uzatılmış ve ebeveyn izni yardımları yapılmıştır (Eroğlu, 2020, s. 227). Almanya’nın salgına karşı uyguladığı mali paketin içeriğini kısa vadeli iş yardımının yanında genişletilmiş çocuk bakımı ve yardımları oluşturmuştur (Durmuş ve Şahin, 2020, s. 934).

Karşılıksız ya da Karşılıklı Sosyal Yardımlar

Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak devletlerin ekonomik açıdan bağımlı ve güçsüz kişileri oluşturan dezavantajlı kesimlerin korunma altına alınması ve yoksulluğun giderilmesi amacıyla sosyal denge ve adaleti sağlamada kullandığı en önemli sosyal politika aracı sosyal yardımlardır. Sosyal yardımlar; yaş, iş veya statüye bakılmaksızın belirli bir gelir düzeyinin altında olan herkese verilen genel nitelikli ya da belli bir gelirin altında olan kesimlere verilen özel nitelikli nakdi yardım olabilir. Sosyal yardımlar; konut, istihdam eğitimi veya okul öğle yemeği gibi parasal olmayan şartlı veya parasal olmayan aynı yardımlar da olabilir (Çimen, 2021, s. 20-21).

Covid-19 süreci dünyada sosyal yardımlar bakımından bir farkındalığa da sebep olmuştur. Dünya genelinde yapılan sosyal yardımların gelirden aldığı pay 2019 yılından önce çok düşük kalmıştır. Pandemi öncesi, ekonomik açıdan bağımlı ve güçsüz kişiler olan dezavantajlı yoksul kesimlere yapılan yardımların payı dünya ekonomik gelirinin %7-8’i kadardır. 2019 pandemi ile birlikte bu oran artmaya başlamış 2020’de 13.81 ve 2021’de 16.28 ile neredeyse üç katına çıkmıştır. Dünya Bankası’nın 2022 oranlarını daha yayınlamadığı Grafik-2’de dünya genelinde yapılan sosyal yardımların dünya gelirden aldığı payın seyri izlenmektedir.

Grafik 2: Dünyada sosyal yardımlar

Kaynak: Dünya Bankası, (Erişim Tarihi:15.07.2023).

Covid-19 sürecinde bazı ülkeler insanlarına satın alma güçlerinin düşmemesi harcamalarının devamı ya da asgari düzeyde devam etmesi amacıyla karşılıksız ya da kredi şeklinde karşılıklı nakdi destek sağlamışlardır. Karşılıksız sosyal yardımlar ya evrensel bir temel gelir olarak ya da vatandaşlık bağına, yaş ve/veya muhtaç olma şartına bağlı olarak verilmiştir. Burada dünyada en çok tartışılan evrensel temel gelir ve vatandaşlık gelirini inceleyeceğiz. Bu yardımlar tek seferlik yapılabildiği gibi belli bir dönem boyunca ya da sürekli de yapılabilmektedir (Aslan, 2020, s. 283).

Evrensel temel gelir

İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmiş ülkelerde güçlenen refah devleti (sosyal devlet) uygulamalarının ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde oluşturulan sosyal güvenlik sistemlerinin sahip olduğu çalışabilecek durumdaki bütün erkeklerin iş bulabilecekleri varsayımı günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Küresel rekabet, teknolojik gelişme, tarımın gerilemesi, aile yapısındaki değişimler, kadınların çalışma hayatına yoğun katılımı, yaşlanan nüfus gibi yapısal nitelikteki gelişmeler sosyal politikanın yeni bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmektedir. Dünya ekonomisinin hızla büyümesine rağmen işsizliğin ve yoksulluğun artması, bütün ülkelerde çalışan yoksul bir kesimin oluşması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum, büyümeyle istihdam, istihdam ile geçim arasındaki değişen ilişkinin yeni bir sosyal politika anlayışıyla birlikte yeniden ele alınması gerektiğini göstermektedir (Buğra ve Keyder, 2007, s. 10).

Evrensel temel gelir (temel gelir), çağımızın refah devleti niteliğine sahip ülkelerin işsizlik, yüksek ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması gibi sorunların aşılmasında yetersiz kalmaları, yeterli ve etkin çözüm önerileri sunamamaları neticesinde bir politika aracı olarak tartışılmaya başlanmıştır. Küresel salgının etkilerinin azaltılması için de düşünülmüştür. Evrensel temel gelir uygulaması, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer alan herkesin kendisi ve ailesinin sağlığı ve refahı için belirli bir yaşam standardına, sosyal güvenlik, çalışma ve düzgün işe erişim hakkına sahip olması gerekliliğini vurgulayan ekonomik ve sosyal hakların sağlanması açısından önemlidir. Gelir eşitsizliği, yoksulluk ve değişik nedenlere bağlı oluşan işsizlik ve işgücü piyasasındaki değişimi yönetmek gibi konularda birey ve devletin sınırlarını ve sorumluluklarını düzenlemede bir politika aracı olarak kullanılmaktadır (Beken, 2020, ss. 180-181). Evrensel temel gelir, toplumun orta ve üst sınıfının aksine en savunmasız kesim için daha faydalı olduğu için genellikle kitlesel yoksulluğu veya finansal zorluğu (örneğin toplu işsizlik) hafifletme ile ilişkilendirilir. ABD gibi zengin ülkelerde bile büyük bir salgın veya iş kaybı birçok orta sınıf aile için finansal çöküntüye yol açması zengin ülkeler için de evrensel temel gelirin uygulanmasına bir argüman oluşturur (Johnson ve Roberto, 2020, s. 232).

Evrensel temel gelir (UBI) programı, yoksulluğu azaltmak, ekonomik büyümeyi teşvik etmek, girişimcilik faaliyeti oluşturmak ve teknolojik yeniliklerden dolayı kaybedilen işleri yerine koymak amacıyla temel bir gelir sağlamak için hükümetler tarafından vatandaşlara yapılan ödemelerden oluşur. UBI programları şu üç kritere sahip olmalıdır: (1) bireylere dağıtılır, (2) araçları test edilmez (3) ödemeyi almak için ek bir gereklilik (işe girmek, okula gitmek gibi) yoktur. UBI programları için dikkate alınması gereken iki husus yapılan ödemeler için düzenli aralıkların olması ve paranın nasıl kullanılacağını seçme özgürlüğünün bulunmasıdır (Johnson ve Roberto, 2020, s. 232).

İsviçre, Kenya, Hindistan, Brezilya (Johnson ve Roberto, 2020, s. 232), ABD'nin Alaska eyaleti, Finlandiya, İran ve Kanada'nın Ontario eyaleti gibi gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede pilot uygulamalarla ekonomik sorunların çözümüne yönelik bir politika aracı olarak kullanılmıştır (Beken, 2020, ss. 180-181). Alaska eyaleti 1980'lerden beri petrol geliri ile desteklenen en uzun süreli evrensel temel gelir uygulamasıyla özellikle çocuk ve yaşlılar

için kayda değer ilerlemeyle birlikte yerel halk arasında yoksulluk oranını azaltıcı etki oluşturmuştur. Ortadoğu’da bazı petrol zengini ülkeler benzer programlara sahiptir (Johnson ve Roberto, 2020, s. 232). Evrensel temel gelir uygulayan ülkeler giderek artmaktadır. Covid-19 salgın döneminde İtalya ve İspanya’da da evrensel temel gelirin uygulanması yönünde çalışmalar yapılmıştır (Beken, 2020, ss. 180-181). Ülke çapında temel gelir denemesi ilk defa 2017 yılında, rastgele seçilen 2000 işsize aylık 560 Avronun ödendiği Finlandiya’da başladı (Patel ve Kariel, 2021, s. 1). İran’da 2011’de yakıt sübvansiyonlarının kaldırılması karşısında halkın tepkisini ve sosyal huzursuzluğu azaltmak için başlatılan nakit transferi uygulaması maksimum altı kişilik hane için hesaplanması ve ödemenin her bir haneden bir kişiye yapılmasından dolayı evrensel temel gelirden farklı olmuştur (UN, 2020, s. 29). İspanya’da da ihtiyacı en çok olan 850.000 haneye aylık 1015 Avro ödenmesi şeklinde uygulanmıştır. ABD’deki uygulama ise yıllık kazancı 99.000 doların altında olan her bir yetişkine 1200 dolar ödenmesi şeklinde olmuştur (Patel ve Kariel, 2021, s. 1). Aslında evrensel temel gelirin tanımına uygun olan ABD’deki uygulamadır.

Evrensel temel gelir, diğer sosyal devlet ödemeleri gibi ihtiyaca veya çalışma koşuluna bağlı olmaksızın sürekli ve aynı zamanda aylık ya da haftalık şeklinde düzenli sürelerle ulus devlet niteliğine sahip ülkeler tarafından yapılan nakit gelir ödemesini ifade etmektedir. Bu ödeme gelir düzeyindeki farklılıklara, geçmişte ya da mevcut durumda çalışıp çalışmama durumuna ve herhangi bir koşula bakmaksızın zengin ve fakir herkese geri ödenmeyecek şekilde yapılmaktadır (Beken, 2020, s. 182). Temel gelir, toplumda yaşayan insanların her birine sadece o topluma dahil olmaları nedeniyle sağlanan düzenli bir nakit geliri ifade eder. Kapitalist değerler sistemini sorgulayan bir yaklaşımı yansıtan temel gelir kavramı emeğe verilen değer yerine insana ve insan haklarına verilen değeri koymaktadır (Buğra ve Keyder, 2007, s. 8). Çalışma çağındakilerin de yararlandığı bu transfer ödemesi diğer hane halkı ödemelerinin aksine bir hane tarafından elde edilen transfer ödemesi hanenin büyüklüğüne uyarlanmaktadır. Bundan başka, temel gelir ödemesi sadece bir aile üyesine ödenen ve aile bireyleri arasında eşit paylaşılmayabilecek olan hane ödemelerinden farklı olarak her bir yetişkin bireyin transfer ödemesi almasını ve gelirleri üzerinde özerkliğe sahip olmalarını sağlamaktadır (UN, 2020, s. 29). Evrensel temel gelirin en önemli özelliği, bürokratik işlemlerin diğer sosyal harcamalardan faydalanılması sırasındaki işlemlere göre azalması, bireye geliri istediği gibi kullanma imkânı sağlaması ve asgari bir hayat standardını garanti etmesidir. Bu şekilde sosyal adaleti ve gerçek anlamda özgürlüğü sağlayan bir araç olmaktadır (Beken, 2020, s. 182).

Evrensel temel gelir uygulamadaki geleneksel sosyal koruma sistemlerinden farklı olarak sadece çalışma yaşında olanlar için değildir ve sadece işsizlik ve yaşlılık gibi belirli risk durumunda gelirin sağlanması söz konusu değildir. Herkesin temel gelirden faydalanması suretiyle asgari bir yaşam kalitesine ulaşması ve yoksulluktan kurtulması söz konusudur. Hâlbuki ABD de geleneksel sosyal koruma harcamaları kapsamında yoksulluk ve refah programı ile ihtiyaca bağlı olarak 2013 yılında 2,7 trilyon dolar gibi yüksek düzeyde sosyal devlet harcaması yapılmasına rağmen yoksulluğun azalmadığı aksine arttığı görülmüştür (Beken, 2020, s. 184). Ancak, evrensel temel gelir ile ilgili Latin Amerika’daki altı denemeden beşi yoksullukta kısa dönemde kayda değer bir azalmanın olduğunu göstermektedir. Brezilya’da Mart 2020’den itibaren nüfusun dörtte birine yapılan aylık 110 dolarlık nakit ödemeleri yoksulluğu kırk yılın en düşük seviyesine düşürmüştür (Patel ve Kariel, 2021, s. 1).

Temel gelir, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, teknolojinin hızla değişmesinin yanında küreselleşme akımı sonucu ortaya çıkan yüksek miktardaki işsizliğin oluşturduğu beklenmedik iş kaybı ve finansal güvencesizliğe karşı koruma sağlaması açısından ekonomik olarak etkili olduğu görüşü geçerlidir. Devletin temel gelir sağlanması için yapacağı harcamayı

eğitim, sağlık ve istihdam garantileri için yapılacak sosyal devlet harcamalarından ayrı tutmak gerekir (Beken, 2020, ss. 186-192). Temel gelir sayesinde insanlar çalışabilmek, sorumlu olabilmek, ehliyetlerini ve yapılabirliklerini geliştirebilmek için aynı temel güvenceye sahip olmaktadır. Bu temel güvence insanların çalışıp üretmelerini sağlamaktadır (Standing, 2007, s. 19).

Covid-19 döneminde salgının etkileriyle mücadele amacıyla oluşturulan harcama paketleri ve parasal genişleme programlarının yanında evrensel temel gelir de düşünölmüştür. Salgının yol açtığı gelir ve iş kayıplarını telafi etmesi, gelişmekte olan ölkelerdeki yoksulları geçici süreyle salgının etkilerinden korunması hedeflenmektedir (Beken, 2020, s. 192).

Vatandaşlık geliri (Vatandaşlık maaşı)

Sivil, siyasi ve sosyal hakların tamamına içeren bir vatandaşlık statüsüne sahip herkesin asgari bir gelire sahip olmasını vatandaşlık hakkı olarak tanımlayan temel gelir vatandaşlık geliri şeklinde nitelendirilmektedir (Buğra ve Keyder, 2007, s. 8). Evrensel temel gelir vatandaşlık bağına bakılmaksızın ölkede yaşayan bütün insanlara sağlanırken vatandaşlık geliri sadece ölkede vatandaşı olanlara sağlanmaktadır. Burada temel gelirin elde edilmesi vatandaşlık bağının olması esasına bağlıdır.

Baş'ın (2005; 2018) vatandaşlık maaşı şeklinde nitelendirdiği bu gelirin doğrudan tüketimde kullanılacak olmasından dolayı tüketime ve piyasanın canlanması söz konusudur. Tüketime artması üretimin artmasını sağlayacaktır. Baş'ın (2018) vatandaşlık maaşı uygulaması, devletin vergi ve diğer yollarla vatandaştan elde ettiği kaynaktan sağladığı geliri değil de devletin sahip olduğu senyorej geliri, yer altı ve yer üstü kaynaklarının işletilmesinden elde edilecek geliri vatandaşlık maaşı olarak vatandaşına vermesi şeklinde olmasından dolayı diğer uygulamalardan farklıdır. Vatandaşlık maaşının vergi ve diğer yollarla elde edilen kaynaktan verilmesi demek vergilerin artırılması anlamına geleceğinden başta dar gelirli vatandaşlar olmak üzere hane halklarının alım gücünün daralması, geçiminin zorlaşması anlamına gelecektir (Baş, 2018, s. 725). Vatandaşlık maaşının ekonomide oluşturacağı genişletici etki, vergilerin daraltıcı etkisi ile büyük ölçüde azalacak ve çok az genişletici etkisi olacaktır.

Vatandaşlık maaşının verilmesinin ölkeye sağlayacağı bir diğer fayda da farklı etnik kökene sahip vatandaşların o ölkeye aidiyet duygularını sağlamasıdır. Bu uygulama ölkenin yetişmiş beyin gücünün ölkede dışına göçünün önlenmesinde ve vatandaşların devlete sahip çıkmasında ayrı bir fonksiyona sahip olacaktır (Baş, 2018, s. 725).

Covid-19 Döneminde Diğer Sosyal Devlet Harcamaları

1970'lerden sonra neoliberal anlayışın etkisiyle daralan devletin ekonomideki rolü ve sosyal devlet politikaları Covid-19 salgını ile beraber çok hızlı bir şekilde genişledi. Neoliberal anlayışla devletin ekonomik hayata müdahalesi daraltılmış ve devletin küçöltölmesi savunulmuştü. Salgın sonrası ise yeniden müdahaleci devlet yani güçlü devlet anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Covid-19 sonrası sosyal politikalara olan ihtiyaç artmış ve değişmiştir. Devlet sosyal devlet sorumluluğuyla toplumsal ve ekonomik hayata daha fazla müdahale etmeye başlamıştır (Yavuz ve Es, 2021, ss. 115-116). Devletin eğitim ve konut yapımı gibi alanlardaki yatırımları devam etmiştir. Ayrıca devletler iş ve istihdamı korumak ve artırmak amacıyla yeni işletmeler kurmaya, salgın nedeniyle zor duruma düşen işletmelere finansal destek sağlama gibi harcamalar yapmaya devam etmiştir.

Covid-19 Döneminde Sosyal Devlet Harcamaları ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamaları içinde yer alan sosyal devlet harcamalarının harcamanın türü ve niteliğine göre üretim, istihdam, fiyatlar genel seviyesi ve gelir dağılımını etkilemek suretiyle ekonomi üzerinde etkileri vardır. Kamunun yaptığı yatırım harcamalarının üretim ve büyüme üzerinde doğrudan ve en büyük etkiye sahipken cari harcamalar ve transfer harcamaları toplam talebi artırmak suretiyle üretim ve büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Transfer harcamalarının bir kısmı tasarruf edilebildiği için tamamı talep artışına neden olmayabilmektedir. Sosyal yardımların içinde yer alan transfer harcamaları vergilerin varlıklı kesimlerden kamu harcaması yoluyla düşük gelir gruplarına aktarılması yoluyla gelir dağılımının düzeltilmesinde kısa yoldan etkili olabilmektedir. Bütün bu harcamalar önce çarpan etkisiyle ve ardından talep artışının yeni yatırım harcamalarına neden olması suretiyle hızlandıran etkisinin ilave olmasıyla birlikte kendisinden kat kat fazla millî gelir artışını yani ekonomik büyümeyi sağlar.

Modern iktisat teorilerinden Keynesyen teori durgunluk şeklindeki ekonomik istikrarsızlıklara karşı, vergi indirimleri, kamu tüketim ve yatırım harcamaları ve transfer harcamaları gibi kamu harcamalarının artışından oluşan genişletici maliye politikası uygulanmasını önermektedir. Bu politika toplam talebi artırarak talep sorununu çözmekte ve ekonomide büyümeyi sağlayabilmektedir. Ekonominin eksik istihdamda olduğu bir durumda talep artışı üretimin artmasına arz sorununun çözümüne yardımcı olmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde faiz oranlarının tarihin en düşük düzeylerinde bulunmasının para politikasının etkinliğini azaltması, tedarik zincirindeki sıkıntıların toplam arz/talebi olumsuz etkilemesi gibi faktörlerden dolayı Covid-19 kriz dönemi önceki kriz dönemleriyle benzeşmemektedir. Bu yüzden toplam arz ve talebi her ikisini birlikte canlandıracak yeni bir formüle ihtiyaç vardır. Birbirini etkileyen sektörel bazdaki sorunların da eklenmesiyle önceki kriz dönemlerindeki uygulanan politikaların tam anlamıyla işlememesi para ve maliye politikalarının uyumlu bir biçimde dizayn edilerek uygulandığı yeni bir politika modelini gerektirmektedir (Ustaoglu, 2020, ss. 40-42). Böyle bir model içinde kamu harcamaları ve sosyal devlet harcamalarının da bir plan dâhilinde uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

Covid-19 salgını sonrası oluşması beklenen küresel durgunluğun derinliği ve ne kadar süreceği; alınan önlemlerin başarısına, KOBİ'lerin likidite sorunlarının hafifletilmesine, mali sıkıntı altındaki ailelerin desteklenmesine ve iş güvenliğini sağlamaya yönelik hükümet politikalarının etkilerine bağlıdır. Covid-19 salgınıyla birlikte ortaya çıkan arz ve talep şoklarının çözümü yönünde değişik politikalar uygulanmıştır. İşten çıkartmaların yasaklanması, ücretsiz izinli işçilere kısa çalışma ödeneği sağlanması ve değişik mali destek paketlerinin oluşturulması bazı örnek uygulamalardır. Bu tedbirler kısa vadede arz ve talep üzerinde etkili olarak salgının olumsuz etkisini azaltsa da işveren ve işçi istihdamına yönelik destekler kaldırıldığı ya da azaltıldığı zaman tedbirlerin olumlu etkisi kalkacağı için kalıcı ve de kısa vadede sonuç verebilecek politikaların uygulanması gereklidir. Bu bağlamda para ve maliye politikaları birbirlerini destekleyici şekilde kullanılabilir. Tüketicilerin tüketim harcamalarını artırmak amacıyla maliye politikasında bütçe açığı oluşturacak şekilde kamu harcamaları artırılırken merkez bankası da böyle kriz dönemlerinde para basımı yoluyla para arzını artırarak bütçe açıklarını finanse edebilir. Kamu harcamaları yoluyla hane halklarına verilen paralar tüketimi artırmak yoluyla üretimi ve büyümeyi de artırabilir. Milton Friedman helikopter para¹ olarak nitelendirdiği bu uygulamaya, harcamaların artırılması talep artışı ile enflasyonu artırsa da ekonominin canlandırılması için enflasyonun çok düşük olduğu ya da

¹ Bknz. Altay, Helikopter Para "Mevcut Parasal Genişleme Programları ile Kıyaslama", ss. 1-7.

durgunluğa bağı deflasyonist bir ortamın geçerli olduğı bir ekonomik konjonktürde geçici olarak başvurulabileceğini ifade etmiştir. Böyle bir uygulamada talep artışı devamında arzın artışını olumlu etkiler. Arzın artması da işsizliğin azalmasını ya da daha az oranda artmasını sağlar. Talep artışının enflasyonda artışa neden olmaması ya da daha az artışı doğurabilmesi için sadece talep yönlü maliye politikaları değil aynı zamanda üretimi artıran KOBİ'lere verilecek karşılıksız destekler, iflasları ve üretimin düşmesini önleyecek destekler gibi arz yönlü politikalar da uygulanmalıdır. Nitekim Covid-19 salgınından etkilenen bütün ülkeler imkânları ölçüsünde parasal genişlemelerle desteklenen ekonomik politika tedbirlerini uygulamaya koymuşlardır (Eryüzlü, 2020, ss. 15-17).

Sosyal Devlet Harcamaları Nasıl Olmalı: Millî Bir Model Önerisi

Covid-19 Küresel salgınının oluşturduğu etkileri 2007-2009 Küresel Finans Krizi ve öncesi krizlerle karşılaştırmak mümkün değildir. Çünkü, dünya ülkeleri birbiriyle daha bağı ve entegre hâle geldiği için arz ve talep şoku şeklinde ortaya çıkan ve tedarik zincirleri boyunca yayılan Covid-19 küresel bir salgın olarak bütün dünyayı etkilemiştir (Cinel, 2020, s. 128). Gelişmekte olan ülkelerde tedarik zincirinin bozulması üretimin düşmesine ve işsizliğin artmasına neden olması söz konusudur.

Gelişmiş ülkelerde enflasyon sabit kalırken ve faiz oranları tarihin en düşük düzeyindeyken ekonomiler durgunluk riski ile karşı karşıya bulunmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ise döviz kuru ve buna bağı olarak ihracattaki ithal girdi kullanımına (Arslan ve Bayar, 2020, s. 90; Cinel, 2020, s. 128) ve faiz oranlarının yüksekliğine bağı yüksek enflasyon sorunlarına sahiptir. Ülkeler Covid-19 salgınının yayılması ile birlikte ortaya çıkan ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri engellemek için para politikası alanında faizleri düşürmek suretiyle piyasaya likidite sağlama yoluna gitmiş ve maliye politikası alanında önceki kriz dönemlerinden daha fazla kamu harcamalarını artırmışlardır (Arslan ve Bayar, 2020, s. 94). Bu genişletici maliye politikası uygulamalarının da istenen sonuçları verdiği söylenememektedir. Uygulanan bütün para ve maliye politikası araçlarına rağmen Covid-19'un neden olduğu ekonomilerdeki daralma ve işsizlik sorunu aşılabilmiş değildir.

Gelecekte ekonomilerin durgunluk gibi ciddi bir istikrarsızlıkla karşılaşabileceğini gösteren Covid-19 süreci, ülkelerin ve insanların bir daha böyle bir krizle karşılaşmamaları için belirli bir dönem ve şartlara bağı kalmaksızın her zaman ve ülkeye uygun düşen, krizleri önleyebilecek makro iktisadi politikaları içeren millî bir model/mekanizmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir (Arslan ve Bayar, 2020, s. 90). Böyle bir model bir yandan arz ve talep dengesini sağlaması diğer yandan ekonomilerin enflasyon, işsizlik sorunlarını aşmasını, sürdürülebilir büyüme ve kalkınmayı sağlaması gerekir. Burada bu nasıl olmalı sorusunun cevabı aranmalıdır.

Baş (2005) tarafından kaleme alınan Millî Ekonomi Modeli (MEM) ile bu anlamda millî bir çözüm önerisi ortaya koymaktadır. MEM, insanın sınırlı ihtiyaçlarının sınırsız kaynaklarla karşılanmasını; ülkelerin gerektiğinde her türlü mal ve hizmeti üretebilme gücüne sahip olmasını; bütçe harcamaları ve ithalat gibi ülke dışına yapılacak harcamaların borçlanma ile finansmanı yerine ülkelerin kendi yer altı ve yer üstü kaynakları ve senyoraj geliri ile finansmanının yapılmasını savunan bir modeldir (Baş, 2018, s. 45).

Baş'ın (2005) Millî Ekonomi Modeli'nde aşağıdaki tabloda örneklerini sıraladığımız ve Sosyal Devlet Projesi diye nitelendirebileceğimiz değişik projeler² kapsamında devletin

² Bknz. Baş, Milli Ekonomi Modeli, Sosyal Devlet Politikası, ss. 233-234.

yapacağı sosyal harcamalarla, halkın özellikle dar gelirli kesimini destekleyerek eksik olan talebi artırırken aynı zamanda üretici kesim de desteklenerek arz ivmelenmektedir. Eksik olan talebin devreye konması üretici için gerekli pazarın oluşmasını ve sürekli büyümeyi sağlamaktadır (Baş, 2005, s. 234-235). Sosyal devlet, sadece belli bir kesimin çıkarlarını değil, toplumun her kesiminin çıkarlarını gözetmesi gerekir. Bu çerçevede, dezavantajlı gruplardan ev hanımlarına ve mikro ölçekli firmalardan çiftçisine kadar tüm kesimin satın alma gücünün yükseltilmesini amaçlamaktadır (Baş, 2018, s. 45).

Tablo 8: Sosyal Devlet Harcamaları İçin Sosyal Devlet Projeleri

	Sosyal Devlet Projeleri
1.	Ev hanımları işçi statüsüne kavuşturularak maaş bağlanması ve emeklilik hakkı verilmesi
2.	İstihdam vergileri ve emekli maaşlarından vergi ve kesintilerin alınmaması ve maaşlarına ilave edilmesi
3.	Gençlere faizsiz uzun vadeli kredi verilmesi
4.	Doğum yapan her anneye ortalama bir memur maaşı kadar doğum yardımı yapılması Her doğan çocuk için iş sahibi olana kadar ortalama bir memur maaşının beşte biri kadar çocuk yardımı yapılması
5.	Kimsesiz yaşlılara maaş bağlanması. Geçimlerinin devlet garantisinde olması.
6.	Şehit yakınları, dul, yetim ve özürlülere devletin sahip çıkması
7.	Lise mezunlarının sınavsız üniversiteye alınması
8.	Üniversite harçlarının kaldırılması
9.	Evi olmayan vatandaşların 15-20 yıl vadeli, faizsiz kredi ile konut sahibi olmalarının sağlanması
10.	Yıllık belirli bir geliri olan kesimden vergi alınmaması
11.	Çiftçiden vergi alınmaması ve emeklilik hakkı tanınması
12.	KOBİ'lere ve esnaf kesimine uzun vadeli faizsiz kredi verilmesi
13.	Tarım kesimine, ürününe karşılık daha ürünü tarlaya atmadan ürününün yarı bedelinin faizsiz bir şekilde avans olarak verilmesi
14.	Nakliyecilere, otobüs, taksi taşıma araçlarına araçların yenilenmesi için faizsiz uzun vadeli kredi verilmesi
15.	Sanayiciye proje mukabili faizsiz uzun vadeli kredi verilmesi

Kaynak: Baş, H. (2005). Milli Ekonomi Modeli, Sosyal Devlet Politikası, ss. 233-234.

Sosyal Devlet Projesi kapsamındaki projeler kanalıyla yapılacak sosyal devlet harcamaları maliyetsiz (faiz vb. maliyetlerden yoksun) para arzı artışı ile desteklenerek dar gelirli kesime aktarılacak, para tamamıyla tüketim için kullanılacak, tasarruf edilmeyecektir. Ekonomiye sosyal devlet harcamaları yoluyla giren para yılda 16 kez el değiştirerek kendisinden kat kat daha yüksek bir katma değer üretmektedir. Bunun anlamı üretimin artarak büyümenin sağlanmasıyla üretimin parasal karşılığının artması ve devletin halkına verdiğiinden daha fazlasını vergi olarak üreticilerden alması demektir. Sosyal Devlet Projesi ile yapılacak harcamalar ekonomilerin eksik yönünü tamamlayarak ekonominin dengeli bir şekilde işlenmesini sağlamaktadır (Baş, 2005, s. 235).

Sosyal Devlet Projesi kapsamında projeler için devlet tarafından yapılacak harcamalar ile eş anlı olarak önce talep desteklenmekte, oluşan talep miktarını karşılayacak arz sağlanmakta, daha sonra üretim desteklenmekte oluşan arz miktarı tüketime desteklenmesi ile denkleştirilmektedir. Bu da sürekli büyümeyi sağlamaktadır (Baş, 2005, s. 325).

Keynesyen teori gibi modern makroekonomi teorilerinde kamu harcamaları için kullanılacak paranın borçlanma yoluyla karşılanması söz konusu olabilmektedir. Bundan dolayı ülkeler enflasyon ve borç sarmalına neden olmaktadır. Borç olarak alınan paranın faiziyle birlikte geriye ödenmesi için vergiler artırılmaktadır. Vergi yükünün artması cari ve sosyal harcamaların kısılmasına neden olmasının yanında üretim maliyetlerinin yükselmesine, talebin daralmasına, kamu harcamalarının kısılmasına neden olmaktadır. Sonuçta ekonomilerde maliyet enflasyonu ile birlikte talebin azalmasına bağlı durgunluğun bir arada görülmesiyle stagflasyon sorunu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir istikrarsızlık ile karşılaşmamak için sosyal devlet harcamalarının da dahil olduğu kamu harcamaları devletin egemenlik hakkına bağlı olarak belli ölçülerde (devletin sahip olduğu varlıklar ve GSMH karşılığı olarak) genişlettiği emisyon artışı ile desteklenmelidir. Devletlerin Covid-19 döneminde de başvurduğu parasal genişleme politikası uygulanmalı emisyon artışı yoluyla Sosyal Devlet Projeleri kanalıyla ekonomiye enjekte edilmelidir. Bu yolla hem talep artışı ile ekonomi canlandırılarak istikrarsızlıklar önlenmekte hem de dar gelirli kesim desteklediği için gelir dağılımındaki dengesizlik ortadan kalkmaktadır (Baş, 2005, s. 325).

Sonuç

Her dönemde devlet vatandaşlarının refahını sağlamak için kamu harcamaları yapmaktadır. Ancak 2007-2009 Finansal Krizi ile birlikte devletin yaptığı harcamalar ve ekonomideki ağırlığında artış olmuştur. Devletler ekonomide değişik türde kamu harcamalarını artırarak ya da yine kamu harcaması niteliğinde özel sektöre yönelik destekler vererek ekonomide daha çok yer almaya başladı. Covid-19 salgını devletlerin yaptığı harcamaların daha da artmasına neden oldu. Bu dönemde sosyal devlet olmanın gerektirdiği kamu harcamaları daha çok arttı. Sosyal devlet harcamaları diye nitelendirdiğimiz bu harcamaların artması Covid-19 vb. sebeplerle ortaya çıkan ekonomideki darboğazların aşılmasındaki ve ekonomide büyümenin sürekliliğinin sağlanmasındaki sosyal devlet harcamalarının önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

Bu çalışmada Covid-19 dönemi kapsamında kamu harcamalarının ve özellikle de sosyal devlet harcamalarının pandemi öncesi ve pandemi sürecindeki rakamları yorumlamak suretiyle, ülkelerin ekonomilerinde söz konusu yardımlarının olumlu etkileri incelenmiştir. Dünyadaki ve Türkiye'deki uygulamalar göz önünde tutularak devletlerin Covid-19 Pandemi döneminde uyguladığı işsizlik sigortası, kısa çalışma uygulamaları, sağlık harcamaları gibi sosyal devlet harcamaları kapsamında her ülke için sürdürülebilir büyüme ve istihdamı sağlayacak her durumda uygulanabilir bir modelin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu konuda Baş'ın (2005) yazdığı Millî Ekonomi Modeli'nde yer alan sosyal devlet projeleri vasıtasıyla yapılacak sosyal devlet harcamaları çözüm olarak ileri sürülmüştür. Millî bir model olma niteliğine sahip bu öneri kapsamındaki sosyal devlet harcamaları mevcut uygulamadaki sosyal devlet harcamalarından farklı özelliklere sahiptir. Bunun nedeni harcamaların finansmanının borçlanma yerine ülkelerin kendi yer altı ve yer üstü kaynaklarının işletilmesi ile oluşan geliri ifade eden GSYİH ve bunun karşılığında elde edilen senyoraaj geliri ile finansmanının yapılmasından kaynaklanmaktadır. Millî Ekonomi Modeli'nin dayandığı ülkelerin çıkarını, verimliliği, arz ve talep dengesini gözetken millî nitelikteki para ve maliye politikaları diğer ekonomik sistemlerdekinden çok daha farklı ve olumlu etkiler doğurmaktadır. Bu da büyümenin sürekliliğini ve yüksek büyüme oranlarının devamını sağlamaktadır. Baş'ın (2005) modelinde yer alan Sosyal Devlet Projeleri vasıtasıyla maliyetsiz (faiz vb. maliyetlerden

yoksun) para arzı artışıyla finanse edilen ve özellikle sabit ve düşük gelirli kesimlere yönelik olarak yapılan sosyal devlet harcamaları ekonomi üzerinde kendisinden çok daha fazla katma değer oluşturarak tüketimin artmasını sağlamaktadır. Sosyal devlet uygulamaları kapsamında bu dar gelirli vatandaşlardan alınan vergilerin kaldırılması da vergi yükünün hafiflemesine ve bu kesimlerin tüketimlerinin artmasına etki eden diğer önemli bir unsurdur. Para politikası araçları ile maliye politikası araçları birlikte kullanılarak düşük gelirli vatandaşın alım gücü ve dolayısıyla tüketimleri artırılmaktadır. Tüketimin artması karşısında eşzamanlı olarak üretimin artması ve üretimin artması için de kamu harcamaları kapsamında çeşitli teşvik politikaları uygulanarak ekonominin büyümesi amaçlanmaktadır.

Devletler ekonominin paydaşları arasındaki uyumsuzlukların giderilmesinde sosyal devlet harcamalarını kullanmışlardır. Sosyal devlet harcamaları yıllarca iktisatçıların avantaj ve dezavantajlarını tartıştıkları konuların başında olmuştur. Bu harcamalar, 2007 Küresel Krizi ve sonrasında özellikle Covid-19 döneminde ekonomiye olan artıları ve eksileri ile ekonomide uyumsuzlukların giderilmesinde devletlerin kullanabileceği en önemli araç ve önemli bir unsur olduğunu bir kez daha göstermiştir. Yine ekonomide yaşanan son bunalımlar devletlerin sosyal devlet harcamaları yapmaya, bu harcamaları gerektiği zaman artırmaya, gerektiği zaman da azaltmaya her zaman hazırlıklı olması gerektiğini ve bu harcamaları ekonominin ve sosyal yaşamın dengesini bozmayacak şekilde yapması gerektiğini göstermiştir. Bundan dolayı, Millî Ekonomi Modeli'nde olduğu gibi para politikaları, vergi politikaları, sosyal devlet projeleri ve nice tüketim ve üretim dengesini bozmayacak yeni fikirler üretilmeli ve uygulanmalıdır. Sürdürülebilir büyüme ve istihdamı sağlayacak şekilde ülkenin kaynaklarının değerlendirildiği, üretim ve tüketim dengesinin sağlandığı ve insanımızın refahını artırmaya yönelik millî bir niteliğe sahip olmalıdır.

Kaynakça

- Alsancak, F. ve Balcı E. (2021). Pandemi sürecinde refah rejimlerine sosyal koruma politikaları açısından bir bakış. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Ağustos, Cilt. 7 (2), 111-122.
- Altay, F. (2016). Helikopter para “Mevcut parasal genişleme programları ile kıyaslama”. *Araştırma Raporu*, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü, Konya Ticaret Odası, Konya, Aralık.
- Arslan, İ. & Bayar, İ. (2020). Covid-19 salgını, ekonomik etkileri ve küresel ekonominin geleceği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2020 Special Issue, 87-104
- Aslan, H. (2020). Covid-19 pandemisine yönelik hazırlanan erken dönem sosyal koruma tedbirlerinin karşılaştırmalı bir analizi. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 4(2), 266-291.
- Baş, H. (2005). Millî ekonomi modeli. 1.b., Bakü: Bakü Devlet Üniversitesi.
- Baş, H. (2018). *Millî ekonomi modeli sosyal devlet millî devlet*. 1b., İstanbul: İcmal Yayıncılık, Şubat.
- Beken, H. G. (2020). 21. yüzyılda (evrensel) temel gelir tartışmaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 42, Sayı: 2, Aralık 2020, ISSN: 2587-2672, Ss/Pp. 180-201
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2007). *Bir temel hak olarak vatandaşlık gelirinine doğru*. 1.b., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cengiz O., Manga M. (2020). Küreselleşme ve kamu harcamaları bileşenleri arasındaki ilişki: AB ülkeleri örneği. *Alanya Akademik Bakış*, 4(3), Sayfa No. 807-819.
- Cinel E.A. (2020), Covid-19'un küresel makroekonomik etkileri ve beklentiler. *Politik Ekonomik Kuram*, Cilt 4(1), 124-140.

- Çimen, H. (2021). Dünyayı sarsan pandemi (Covid-19) sürecinde Türkiye’de sosyal yardımların önemini yeniden düşünmek. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 15-38.
- Duran, M.S. & Acar, M. (2020). Bir virüsün dünyaya ettikleri: Covid-19 pandemisinin makroekonomik etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 10(1), 54-67. <https://ijses.org/index.php/ijes/article/view/262>
- Durmuş, S. & Şahin, D. (2020). Covid-19 küresel salgında dünyada ve Türkiye’de uygulanan ekonomi politikaları üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 15(4), 923-943.
- Dünya Bankası (2021). <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, (Erişim tarihi: 15/07/2023).
- Eroğlu, E. (2020). Covid-19’un ekonomik etkilerinin ve pandemiyle mücadele sürecinde alınan ekonomik tedbirlerin değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance*, 5(2), 211-236.
- Eryüzlü, H. (2020). Covid-19 ekonomik etkileri ve tedbirler: Türkiye’de “helikopter para” uygulaması. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(1), 10-19.
- International Labour Organization (2020). Covid-19 and the world of work: impact and policy responses. 1-15. https://www.ilo.org/vcm5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/vcms_738753.pdf (Erişim Tarihi: 26.04.2020)
- Johnson, A.F. ve Roberto, K.J. (2020). The covid-19 pandemic: Time for a universal basic income?. *Public Admin Dev.*, 40: 232-235, wileyonlinelibrary.com/journal/pad DOI:10.1002/pad.1891
- Patel, S.B. ve Kariel, J. (2021). Universal basic income and covid-19 pandemic. *the bmj/BMJ*, 372:n193/ doi: 10.1136/ bmj.n193, 26 January.
- Sarıkaya, F. ve Çeviş, İ., (2020). *Koronovirüs (Covid-19) ve ekonomik devrim*. Pakdemirli, B., Bayraktar, Z., Ünalı, A. N., Takmaz S. (Ed.). *Pandemi ekseninde küresel değişim ve yeni ekonomik düzen*. 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, Yayın No.1620.
- Standing, G. (2007). *Temel gelir: Küreselleşen dünyada yoksullukla bir mücadele yöntemi. Bir temel hak olarak vatandaşlık gelirinine doğru*. 1.b., İstanbul: İletişim Yayınları.
- UNDP, (2020). Addressing the Covid-19 economic crisis in asia through social protection, Prep. by Stephen Kidd, Diloa Athias and AnhTran, May.
- Ustaoglu, M. (2020). *Covid-19 küresel salgını ve maliye politikalarının etkinliği*. Demirbaş, D., Bozkurt, V., Yorğun, S. (Ed.). Covid-19 pandemisinin ekonomik, toplumsal ve siyasal etkileri. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5264 İktisat Fakültesi Yayın No: 657, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, Temmuz.
- Yavuz, K. ve Es, M. (2021). Covid 19 sonrasında devletin refah hizmetlerindeki değişen rolü. Tuncay Güloğlu ve Eyüp Sabri Kala (Ed.). *Değişen dünyada sosyal politika* (ss. 103-122). Bursa: Ekin Yayınevi.